

## Perhe-elämää ilman papin aamenta

Yrjö Tala:

**Kirkon kipupisteet. Siviiliavioliiton ja siviilirekisterin puute Suomessa 1905–1918.** Suomen Kirkkohistoriallinen Seura 2018. 333 s. ISBN 978-952-5031-90-4.

Suomalaisista vajaa 70 prosenttia kuuluu nykyisellään kirkkoon, ja kirkollisten vihkimisten osuus kaikista avioliitoista on jatkuvasti laskenut verrattuna 1900-luvun alkuvuosikymmeniin. Viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana esimerkiksi pääkaupunkiseudulla tilanne on kääntynyt siviiliavioliittojen hyväksi etenkin maahanmuuton ja kirkosta eroamisen seurauksena, ja nykyisel-

lään selvästi yli puolet kaikista solmittavista avioliitoista solmitaan siviilivihkimisinä. Vastasyntyneistä kastettiin 2000-luvun alkuun mennessä noin 90 prosenttia, mutta nykyisin kasteen saa enää noin 60 prosenttia Suomessa syntyneistä lapsista.

2010-luvulla säädetty ja voimaan tullut uusi avioliitolaaki on viime vuosina ollut esillä näkyvästi ajankohtaisissa keskusteluissa, ja sekin on aiheuttanut kirkosta eroamia konservatiivisemmin ajattelevien parissa. Teologian tohtori Yrjö Talan tutkimusaihe, siviiliavioliiton ja siviilirekisterin laillistaminen ja sitä edeltänyt uudistustyö ja yhteiskunnallinen keskustelu herättivät yhtä lailla voimakkaita mielipiteitä omana aikanaan. Tutkimuksen kuvaamana ajankohtana, 1900-luvun alkuvuosina, siviilivihkiminen oli aihepiiri, josta käytiin kiivaasti keskusteluja puolesta ja vastaan, ja kirkkoon kuulumattomat pariskunnat, jotka eivät halunneet, että heidän lapsensa kastettaisiin tai että pappi vihki heidät, päätyivät taistelemaan oikeudestaan siviilirekisteriin ja siviiliavioliittoon. Luterilaisen kirkon piirissä siviiliavioliittoa taas pidettiin vielä 1800-luvun viime vuosina turmiollisena. Valtiopäivillä pappissäädyn enemmistö päätyi lisäksi vastustamaan sitä, että papisto olisi ryhtynyt pitämään siviilirekisteriä kastamattomasta väestöstä kirkollisen väestökirjanpidon ohella.

Yrjö Tala käyttää tutkimuksensa keskeisenä lähteenä kattavasti suomalaista sanomalehtiaineistoa autonomian ajan viimeisiltä vuosilta, jolloin keskustelu siviiliavioliitosta sai paljon palstatilaa. Monipuolinen lähdeaineisto koostuu paitsi viranomaisten päätöksistä, myös kansalaisten anomuksista, valituksista ja keskustelupuheenvuoroista sekä lehdistön ja eri puolueiden näkökulmista asiaan. Muina tutkimuksen lähteinä ovat esimerkiksi hallinnolliset arkistoaineistot, muutamien suomalaisten seurakuntien kirkonarkistojen asiakirjat ja aikalaiskirjallisuus. Teos on jäsenykseltään tasapainoinen ja kieleltään selkeää luettavaa.

Teoksen jäsenyys etenee Talan väitöskirjasta tuttuun esitystapaan kronologisesti jaoteltuna. Tekijä kuvaa teoksen johdannossa pyrkineensä tinkimättömästi seuraamaan tapahtumien kronologista etenemistä, mutta kertoo jättäneensä jotkin aihekokonaisuudet pilkkomatta ja samalla ylittäneensä tutkimuksen jäsenyksessä mainitut vuosirajat, joita hän ei pidä kaikilta osin ehdottomina. Johdannossa Tala nostaa lisäksi esille mielenkiintoisen näkökulman eli ”tapahtumattomuuden”. Tällä käsitteellä hän tarkoittaa perinteisen, pääosin poliittisen historian merkkitapahtumiin ja -vuosiin kiinnittyvän historian tutkimuksen aikakäsitystä, jonka näkökulmasta monet toisen sortokauden vuosista olivat eräänlaisia ”välivuolia”, joiden aikana ei olisi tapahtunut mitään erityisen merkittävää. Arjen historian näkökulmasta nämäkin vuodet olivat kuitenkin täynnä elämää, kuten Tala pyrkii tutkimuksellaan osoittamaan.

Teoksensa esipuheessa Yrjö Tala kuvaa jatkavansa tutkimusta siitä, mihin hänen väitöskirjansa *Kirkon vai valtion kirjat?* päättyi. Tätä tarpeellista jatko-osaa väitöstutkimukselle on odotettu vuosikymmenen ajan. Sain kymmenkunta vuotta sitten arvioitavakseni Talan väitöskirjan ja saatoin todeta sen olevan varsin perinpohjainen tarkastelu tekijän valitsemasta aiheesta. Nyt arvioitavana oleva kirja jatkaa samalla linjalla. Se alkaa suurlakkovuodesta 1905 ja sukeltaa suoraan yhteiskunnallisen liikehdinnän ja siviiliavioliittoon liittyneiden uudistusten pyörteisiin.

Autonomisessa 1900-luvun alun Suomen suuriruhtinaskunnassa ei ollut olemassa siviiliavioliittoa kirkollisen avioliiton rinnalla ja avioliittolain muuttamisesta keskusteltiin kiivaasti, samoin kuin siviilirekisteristä ja uskonnonvapaudestakin. Ortodokseja lukuun ottamatta muut suomalaiset olivat perinteisesti luterilaisen kirkon jäseniä ja kuuluivat sen ylläpitämään väestökirjanpitoon. Jo vuoden 1889 eriuskolaislaki oli merkittävä virstanpylväs uudistusten tekemisen kannalta, kuten Tala on aiemmin tutkimuksissaan osoittanut, koska se mursi siviiliavioliiton puoltajien näkökulmasta aiempaa luterilaiselle kirkolle keskittyntä vihkimonopolia muun väestön kuin ortodoksien osalta. Myös näiden niin kutsuttujen eriuskolaisseurakuntien johtajat saivat lain myötä vihkimisoikeuden ja velvollisuuden pitää jäsenistöään luetteloa.

Uuden lain myötä syntyi kuitenkin periaatteellinen ongelma, koska vapaakirkollisten ja vapaauskosten vanhempien kastamattomia lapsia ei enää saanut merkitä kirkonkirjoihin, ja samalla he jäivät virallisen väestökirjanpidon ulkopuolelle. Heillä ei ollut mahdollisuutta saada papinkirjaa tai muuta todistusta olemassaolostaan ja sen seurauksena esimerkiksi ottaa vastaan opiskelupaikkaa tai solmia aikuistuttuaan avioliittoa.

Vuoden 1905 jälkeen ryhdyttiin uudistustoimiin, joiden seurauksena siviiliavioliiton ja siviilirekisterin käyttöönotto vauhdittuivat, vaikka kesti noin vuosikymmenen verran, ennen kuin nämä uudistukset vihdoinkin toteutuivat. Tala seuraa teoksessaan havainnollisesti vuosi vuodelta julkisen keskustelun ja päätöksenteon etenemistä pohtien niihin liittyyntä päätösten tai päätämättömyyden käytännön seurauksia yksilöiden elämässä. Uskonnonvapauskomitean mietintö uskonnonvapauslaista valmistui kesällä 1908, samoihin aikoihin kuin senaatin asettaman lainvalmistelukunnan ehdotus siviiliavioliittolaista. Molemmissa sivuttiin myös siviilirekisterin luomista. Kirkolliskokous asettui lopulta puoltamaan sekä uskonnonvapautta että siviiliavioliittoa vuoden 1908 lopulla. Eduskunta hyväksyi vuonna 1911 asetusehdotuksen siviiliavioliitosta, mutta sen vahvisti vasta vuonna 1917 Venäjän väliaikainen hallitus. Suomen senaatti hyväksyi joulukuun 1917 lopulla myös siviilirekisteriasetuksen, ja molemmat astuivat voimaan vuoden 1918 alusta.

Erityisen kiinnostavaksi kirjan tekee se, että Tala tuo johdannossa lupaamansa arjen historian näkökulman sujuvasti mukaan hallinto- ja aatehistorialliseen tarkasteluun esittelemällä lukijalle useiden esimerkkien kautta aikalaisia, joiden elämään siviilirekisterin tai siviiliavioliiton käyttöönotto jollakin tapaa vaikutti. Hän tuo heidät esille omilla kasvoillaan ja oman äänensä välityksellä, eli sitaattien lisäksi myös teoksen kuvitus tukee tätä pyrkimystä kertoa muutosten vaikutuksesta tavallisten ihmisten arkeen samalla, kun käsittelyssä on yleisemmän tason ilmiönä koko suomalaisen väestörekisterinpidon murrosvaihe. Tarkastelun kohteena olevien hieman tuntemattomampien suomalaisten pariskuntien ja perheiden lisäksi esimerkkitapausten joukkoon kuuluu myös se päänvaiva, jota Suomussalmen rovastin pojan, maisteri Ilmari Calamniuksen (sittemmin Kianto) Ruotsissa solmittu siviiliavioliitto neiti Hildur Molnbergin kanssa aiheutti Kuopion tuomiokapitulille, koska Suomen lainsäädäntö ei vielä tuossa vaiheessa sellaista käsitettä tuntenut.

Yrjö Talan teos *Kirkon kipupisteet* on tärkeä taustoitus myös nykyhetkessä kiinnostavaan ja aikalaiden näkökulmasta erityisen merkittävään ilmiöön, uskontoon sidonnaiseen väestökirjanpitoon, jota ei ole aiemmin tutkittu yhtä yksityiskohtaisesti Talan nyt tarkasteleman ajanjakson osalta. Yleisen mielipiteen vähittäisellä muutoksella oli suuresti vaikutusta siihen, että lainsäätäjät päätyivät kannattamaan siviiliavioliiton ja -rekisterin hyväksymistä. Kirja osoittaa, kuinka vain hieman reilun sadan vuoden aikana yhteiskunnassamme on tapahtunut valtava muutos suhtautumisessa uskonnollisuuteen, avioliittoon instituutiona sekä kansalaisten tasavertaisuuteen.

Sofia Kotilainen, perhehistorian dosentti  
Jyväskylän yliopisto